

נקודת ראות

דו"ח הוועדה למלחמה בעוני: האם ניתן לנצח במלחמה בהיעדר אסטרטגיה?

ביום שני השבוע הוצג דו"ח הוועדה למלחמה בעוני. בכתב המינוי לוועדה, שר הרווחה והשירותים החברתיים כתב: "מבחינתי העוני מאיים על ישראל לא פחות ממלחמה. הציבור דורש ובצדק שנפעל ושנעשה צעדים מהותיים להילחם בתופעה... מבחינתי הבאת תכנית לאומית למלחמה בעוני לשולחן הממשלה ואישורה, הוא הדבר החשוב ביותר. העוני כירסם במדינות ערב עד כדי הפלת משטרים, הוא מכרסם באירופה ומהווה את האתגר החשוב ביותר לכל מדינה מתוקנת". פרסום הדו"ח עורר שיח ציבורי אולם לא הציב גישה חברתית כלכלית חדשה, אלא תפריט של מענים פרטניים ללא עמוד שדרה תפיסתי אחיד.

הסוגיה: היעדר גישה חדשה לשבירת מעגל העוני

- **היקף העוני בישראל הינו סממן מרכזי, בתוך שורה של סממנים המעידים על שחיקה בחוסנה של ישראל.** בשנים האחרונות התפשט העוני למעמד הביניים והועמק בקרב השכבות המוחלשות בעקבות פיריון עבודה מדשדש שהרחיב את תופעת העובדים העניים, עלייה ביוקר המחיה ושחיקה מתמדת באיכות ובכמות השירותים הציבוריים. מכלול תופעות אלו גורמות לייאוש ולאובדן האמון במערכות הציבוריות וכן לפגיעה בסולידריות של החברה הישראלית.
- **הפגיעה בחוסן היא תוצאה של גישה כלכלית חברתית שפג תוקפה ששילבה בין כלכלת שוק ליברלית לבין מדיניות סעד.** על אף שגישה זו הביאה להישגים רבים ולצמיחה בטווח הקצר והבינוני, בשנים האחרונות החברה הישראלית משלמת מחיר קשה, כפי שבא לידי ביטוי בשיעורי העוני ואי-השוויון.
- **הוועדה למלחמה בעוני לא הצליחה לגשר בין תפיסות מקצועיות שונות.** הדו"ח מבטא קרע תפיסתי בין גישה כלכלית טהורה שמתבטאת בהגיון לוגי-מתמטי בפי 'כלכלנים' לבין גישה חברתית המבטאת רגישות עמוקה לפרט - גישה של 'עובדים סוציאליים'.
- **הקרע הזה הביא את הדו"ח המסכם לתצורתו: שורה ארוכה של מענים פרקטיים ללא עמוד שדרה המאגד ביניהם, כפי שבא לידי ביטוי למשל בהעדר הכרעה בין ההגדרות והמדדים השונים של עוני. המשמעות: העדר תיעודף המלצות ועלויות תקציביות גבוהות עד בלתי אפשריות.** הדו"ח משול לסתימת דליפות רבות בצינור ישן, במקום החלפת הצינור הישן בחדש.
- **נדרשת גישה חלופית: חזון ישראל 15** שמושתת על 'צמיחה מכלילה' שתוביל לקפיצת מדרגה באיכות החיים בישראל. צמיחה מכלילה מאפשרת הזדמנות לכלל תושבי ישראל להשתתף ולהינות מפירות הצמיחה. הכללה היא המפתח לקידום מנועי צמיחה חדשים והיא יוצרת שיח רב מגזרי מעמיק, המפרט את חלקו של המגזר העסקי ואת ההתארגנות המחודשת של החברה האזרחית בקידום קפיצת המדרגה. גישה זו מבטאת את היחסים המשלימים בין היבטים חברתיים והיבטים כלכליים.

למה זה חשוב? למה עכשיו?

■ **הוועדה ושר הרווחה צודקים באמירה כי העוני מתחזק ומאיים על המרקם החברתי במדינת ישראל:** העוני הבן-דורי, המתבטא בחוסר נייחות חברתית, מאיים להפוך את החברה הישראלית לחברה של מעמדות; המציאות הכלכלית הנוכחית מסכנת את הסולידריות בחברה הישראלית והתפשטות העוני למעמד הביניים, מעצימים את הייאוש ומכרסמים בתחושת התקווה לשינוי במצבם של העניים.

■ **חלון ההזדמנות לשינוי הגישה שנוצר בעקבות המחאה החברתית לא מנוצל. הממשלה מקימה 'ועדה לכל בעיה' אך לא יוצרת סדר יום לאומי חדש.** הממשלה הנוכחית מינתה מספר רב של ועדות לבעיות כלכליות חברתיות בעקבות המחאה החברתית של קיץ 2011: קבינט הדיור, וועדה לבחינת יוקר המחיה, ועדת גרמן, וזאת לצד רפורמה מקיפה במערכת החינוך. עם זאת, נראה כי הוועדות עובדות במקביל, עם נקודות השקה מועטות ומייצרות מענים מקומיים ללא הבנת המכנה המשותף השזור בין אתגרי הליבה של ישראל כיום. חלון ההזדמנות בו ישנה תשומת לב ציבורית ותקשורתית עמוקה לשינויים, הולך ונסגר.

כיווני חשיבה ופעולה

■ **על ממשלת ישראל לאמץ את חזון ישראל 15 וגישת הצמיחה המכלילה.** ייחודו של חזון זה הינו בכך שהוא מציב גישה הוליסטית ומתאר את המרכיבים ההכרחיים הדרושים לקפיצת מדרגה באיכות החיים בישראל ושבירת מעגל העוני.

■ **לא הממשלה לבדה: נדרשת 'אליטה משרתת' להובלת שינויי עומק – נדרשת הבנה חדשה של הממשקים בין המגזר השלישי, העסקי והציבורי בעידן בו יכולתן של ממשלות לקבל החלטות וליישמן נחלשת, ושל שינויים מרחיקי לכת במבנים החברתיים.** על כן, נדרשת קריאה לפעולה של מנהיגות אזרחית שבלעדיה קשה מאוד עד בלתי אפשרי לתת מענה לאתגרים רב מימדיים כגון שבירת מעגל העוני.

■ **גישה חדשה לפיתוח הפריפריה בישראל – אל מול הגישה הרואה את ישראל כאזור אחד המתפתח מהמרכז ומנציחה את הפערים בין מרכז לפריפריה (המתבטאים בין השאר בהיות הפריפריה 'מרחב עני' לעומת המרכז), יש צורך לזהות את הנכסים הייחודיים של אזורי הפריפריה השונים ולפתח על בסיסם מנועי צמיחה לטובת תושבי האזור (להרחבה ראה [חזון ישראל 15: קפיצת המדרגה של איזורי הפריפריה](#)).**

■ **הטעמת גישת ה-Flexicurity בשוק העבודה – נוכח הפיריון הנמוך של העובד הישראלי והשחיקה בשכרו ובכוחו, יש לקדם הסדרה מחודשת בשוק העבודה. הסדרה זו צריכה לאזן בין ביטחון לעובדים על בסיס יכולתיהם וכישוריהם לבין גמישות מעסיקים המושתתת על יכולתם להגיב לצרכים המשתנים של המשק. בליבה של הגישה, העצמה מתמדת של ההון האנושי של העובדים (להרחבה, ראה [גישת הפלקסיקורטי](#)).**

■ **הקהילה הינה זירה מרכזית להתמודדות עם העוני – הקהילה היא לבנת היסוד של החברה הישראלית ובסיס להשגת יעדים של שגשוג, הכללה וחוסן. בכל קהילה יש מספר מוסדות שחיוניים לשגשוגה, בכך שהם מספקים שירותים חברתיים ומטפחים את ההון הכלכלי, האנושי והחברתי. העשרת תמהיל ההון של התושבים באמצעות מוסדות קהילתיים היא המפתח לשבירת מעגל העוני (להרחבה ראה: [חזון ישראל 15: צמיחה, הכללה וקהילתיות](#)).**